

Н. І. Шевченко, кандидат наук з держаного управління,
доцент, доцент кафедри публічного управління
та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів

Р. В. Корнєєв, аспірант кафедри публічного управління
та митного адміністрування Університету митної справи
та фінансів

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ Й ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЧАСИ ВІЙНИ І ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Необхідність написання даної статті зумовлене кількома ключовими аспектами, що підкреслюють її нагальність та значущість для майбутнього країни й зумовили структуру та зміст цієї роботи. У статті обґрунтовано, що Україна переживає безпрецедентну повномасштабну агресію, яка кардинально змінила умови ведення бізнесу. Сьогодні бізнес структури різного рівня долають економічну кризу, що виникла внаслідок руйнівного впливу війни на всі сфери життєдіяльності. Наголошено, що наразі відсутні історичні аналоги чи готові моделі для такого масштабу відновлення економіки в умовах, коли війна ще триває або щойно завершилася, що робить це дослідження та його рекомендації унікальними та життєво важливими. В роботі показана ключова роль малого та середнього бізнесу (далі МСБ) для економічної стійкості та відновлення національної економіки, адже саме МСБ є кістяком економіки України, який забезпечує левову частку ВВП, створює більшість робочих місць і демонструє високу адаптивність в кризових умовах. Показано, що виживання та відновлення МСБ – це не просто питання бізнесу, а питання макроекономічної стабільності, зайнятості населення та соціальної згуртованості. Без сильного МСБ неможливе швидке та ефективне повосенне відновлення. Разом з тим, доведено прямий вплив державного регулювання та оподаткування на виживання та розвиток МСБ, адже в умовах високої невизначеності, втрат активів, розірваних логістичних ланцюгів та дефіциту ресурсів, саме державна політика (через регулювання та оподаткування) може стати або рятівним колом, або додатковим тягарем для МСБ. Обґрунтована необхідність адаптивної, гнучкої та стимулюючої податкової та регуляторної політики, яка б враховувала специфіку воєнного часу та потреби відновлення. Авторами означено імперативи соціального виміру та запобігання міграції завдяки підтримки МСБ, що прямо впливає на рівень зайнятості та добробут населення. Можливість вести бізнес і мати роботу є ключовим фактором для утримання людей в Україні та стимулювання повернення тих, хто виїхав після війни. Показано, що МСБ є основою для відродження громад, особливо на деокупованих та постраждалих територіях. Також, авторами статті показано, що чітке, прозоре та привабливе державне регулювання та оподаткування МСБ є вирішальним фактором для залучення інвестицій (як внутрішніх, так і міжнародних), необхідних для повосенної відбудови. Зроблено наголос на важливості гармонізації українського законодавства з нормами ЄС з державного регулювання МСБ в контексті прагнення України до членства в Європейському Союзі. Наголошено, що результати дослідження мають практичну цінність для державних органів, бізнес-асоціацій та самого МСБ, допомагаючи формувати ефективну державну політику для повосенної трансформації України.

Ключові слова: державне управління, державна підтримка, податкові пільги, податкова політика, сталий розвиток економіки, відродження громад, залучення інвестицій, міграційні процеси, гармонізація норм з ЄС.

N. I. Shevchenko, R. V. Korneev. State regulation and taxation of small and medium businesses during the war and post-war reconstruction of Ukraine

The need to write this article is due to several key aspects that emphasize its urgency and significance for the future of the country and determined the structure and content of this work. First, the article substantiates that Ukraine is experiencing an unprecedented full-scale aggression, which has radically changed the conditions for doing business. Today, business structures of various levels are overcoming the economic crisis that arose as a result of the destructive impact of the war on all spheres of life. It is emphasized that there are currently no historical analogues or ready-made models for such a scale of economic recovery in conditions when the war is still ongoing or has just ended, which makes this study and its recommendations unique and vitally important. Secondly, the paper shows the key role of small and medium-sized businesses (hereinafter referred to as SMEs) for economic stability and recovery of the national economy, because it is SMEs that are the backbone of the Ukrainian economy, which provides the lion's share of GDP, creates the majority of jobs and demonstrates high adaptability in crisis conditions. It is shown that the survival and recovery of SMEs is not just a matter of business, but a matter of macroeconomic stability, employment of the population and social cohesion. Without strong SMEs, rapid and effective post-war recovery is impossible. At the same time, the direct impact of state regulation and taxation on the survival and development of SMEs is proven, because in conditions of high uncertainty, loss of assets, broken logistics chains and shortage of resources, it is state policy (through regulation and taxation) that

© Н. І. Шевченко, Р. В. Корнєєв, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

can become either a lifeline or an additional burden for SMEs. The need for adaptive, flexible and stimulating tax and regulatory policies that would take into account the specifics of wartime and the needs of recovery is substantiated. Third, the authors identify the imperatives of the social dimension and prevention of migration through the support of SMEs, which directly affects the level of employment and the well-being of the population. The ability to do business and have a job is a key factor in keeping people in Ukraine and stimulating the return of those who left after the war. It is shown that SMEs are the basis for the revival of communities, especially in the de-occupied and affected territories. Finally, the authors of the article show that clear, transparent and attractive state regulation and taxation of SMEs is a decisive factor in attracting investments (both domestic and international) necessary for post-war reconstruction. The importance of harmonizing Ukrainian legislation with EU norms on state regulation of SMEs in the context of Ukraine's aspirations for membership in the European Union is emphasized. It is emphasized that the results of the study have practical value for state bodies, business associations and SMEs themselves, helping to shape effective state policy for the post-war transformation of Ukraine.

Key words: *public administration, state support, tax benefits, tax policy, sustainable economic development, community revival, investment attraction, migration processes, harmonization of norms with the EU.*

Постановка проблеми. Малий та середній бізнес (далі МСБ) є ключовим рушієм економічного розвитку в провідних країнах світу, і Україна тут не є виключенням. У сучасних умовах державне регулювання відіграє критичну роль у підтримці МСБ, забезпечуючи йому сприятливе середовище для розвитку шляхом заохочення підприємців – представників МСБ через правові та фінансові стимули поглиблюватися та розростатися, адже саме МСБ є основою стабільного соціально-економічного розвитку суспільства.

Повномасштабна агресія зруйнувала значну частину економічного потенціалу, призвела до втрати територій, людських ресурсів та інфраструктури. У цих безпрецедентних умовах саме МСБ виступає гнучким і адаптивним «кістяком» економіки, здатним оперативно реагувати на виклики, створювати робочі місця та забезпечувати життєдіяльність на місцевому рівні. Ефективна політика держави щодо його регулювання та оподаткування є вирішальним фактором не лише для виживання бізнесу під час бойових дій, а й для формування фундаменту швидкого та стійкого економічного відновлення. Державне регулювання покликане мінімізувати негативні наслідки та сприяти адаптації бізнесу до нових реалій.

Без продуманої та стимулюючої державної підтримки, що включає податкові пільги, спрощення регуляторних процедур, доступ до фінансування та механізми страхування воєнних ризиків, МСБ не зможе повноцінно відновитися та стати рушієм зростання. Вивчення цього питання дозволяє не лише проаналізувати вже запроваджені заходи, але й розробити нові, адаптовані до викликів воєнного часу та потреб відбудови інструменти. Це включає стимулювання інвестицій у відбудову, розвиток нових галузей, підтримку релокованих підприємств та залучення міжнародного капіталу в рамках євроінтеграційних процесів України.

Аналіз публікацій та досліджень. Проблематика особливостей державного регулювання та оподаткування МСБ привертає увагу науковців та практиків як у сфері фінансів та податкового менеджменту, так і у сфері публічного управління. На сьогодні здійснюються численні дослідження, які аналізують різні аспекти даного питання, зокрема: про розвиток податкових стратегій для малого бізнесу, які дозволяють мінімізувати податкове навантаження та підвищити фінансову ефективність МСБ йдеться у статтях Л. Вербівської [1; 2], а Ю. Гудзевич [3] у своїй роботі розглядає можливості здійснення ефективного податкового планування, включаючи роль консалтингових компаній у його забезпеченні. Особливості формування податкової політики для підприємств МСБ йдеться у дослідженні О. Стащук [4]. Тоді як у роботах М. Дзямулича [5; 6] йдеться про особливості забезпечення інвестиційної активності підприємств МСБ та вплив на цей процес податкових пільг і платежів. Багато науковців досліджує проблеми державного регулювання МСБ, зокрема Т. Турецков [7] вивчає це питання у контексті євроінтеграції, а О. Стещенко [8] і Д. Пілевич [9] висвітлюють сучасний стан та підтримку МСБ державою. Загалом, наявні напрацювання свідчать про те, що проблеми та пошук шляхів їх вирішення для малого та середнього бізнесу завжди були у фокусі уваги науковців. Проте сьогодні існує необхідність поглиблення досліджень у напрямі підтримки МСБ в складних умовах сьогодення й визначення перспектив і шляхів їх розвитку на період післявоєнного відновлення України.

Метою статті є критичне осмислення державного регулювання та оподаткування МСБ, висвітлення назрілих проблем та шляхів їх вирішення в умовах війни та післявоєнної відбудови України.

Виклад основного матеріалу. Малий і середній бізнес є не лише головною рушійною силою сталого економічного розвитку України, але й сприяє створенню робочих місць, стимулює конкуренцію та інновації, а також забезпечує гнучкість економіки в умовах кризи. При цьому найбільш гнучкими й адаптованими до змін навіть у найбільш скрутні часи є представники середнього, малого (зокрема, мікро-) підприємництва, які продемонстрували швидкі темпи регенерації після релокації з місць окупації та ведення військових дій як у 2014 році, так і після початку повномасштабної війни. Про це свідчать показники діяльності суб'єктів господарювання, що наведені у таблиці 1 в якій відображено динаміку кількісних та вартісних показників діяльності суб'єктів господарювання з розподілом за їх розмірами.

**Показники діяльності суб'єктів господарювання
з розподілом за їх розмірами**

Показники	2010	2014	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6	7
Кількість суб'єктів господарювання – усього, тис. одиниць.	2183928	1932161	1973577	1956248	1732508	1913193
підприємства – усього	378810	341001	373822	370834	261924	307852
частка підприємств у загальній кількості суб'єктів господарювання, %	17,3	17,6	18,9	19,0	15,1	16,1
у т.ч.: великі	586	497	512	610	494	512
середні	20983	15906	17602	17502	14783	14070
малі	357241	324598	355708	352722	246647	293270
з них мікро-підприємства	300445	278922	307871	304650	206213	254982
ФОП – усього:	18050118	1591160	1599755	1585414	1470584	1605341
частка ФОП у загальній кількості суб'єктів господарювання, %	82,7	82,4	81,1	81,0	84,9	83,9
у т.ч.: суб'єкти середнього підприємництва;	360	712	344	309	254	226
суб'єкти малого підприємництва;	1804758	1590448	1599411	1585105	1470330	1605115
з них: суб'єкти мікропідприємництва;	1793243	1580965	1591031	1576208	1465345	1598892
Кількість зайнятих працівників – усього, тис.	10772,7	8796,7	8931,9	8936,2	7502,4	7421,8
підприємства – усього	7958,2	6298,5	6366,1	6391,7	5382,4	5052,3
частка підприємств у загальній кількості суб'єктів господарювання, %	73,9	71,6	71,3	71,5	71,7	68,1
у т.ч. великі	2400,3	1915,1	1574,6	1648,7	1369,9	1324,1
середні	3393,3	2696,5	3088,4	2967,8	2582,8	2336,3
малі	2164,6	1686,9	1703,1	1775,2	1429,7	1391,9
з них: мікро-підприємства	832,6	723,5	721,7	777,1	583,6	609,7
ФОП – усього:	2814,5	2498,2	2565,8	2544,5	2120,0	2369,5
частка ФОП у загальній кількості суб'єктів господарювання, %	26,1	28,4	28,7	28,5	28,,	31,9
у т.ч.: суб'єкти середнього підприємництва;	20,5	69,9	34,8	32,0	27,3	23,5
суб'єкти малого підприємництва;	2794,0	2428,3	2531,0	2512,5	2092,7	2346
з них: суб'єкти мікропідприємництва;	2708,1	2253,4	2377,8	2350,3	1999,9	2235,2
Показники	2010	2014	2020	2021	2022	2023
Обсяг реалізованої продукції – усього, млн, грн.	3596646,4	4459702,2	11062297,1	14989811,9	11119875,6	13574894,8
підприємства – усього	3366228,2	4170659,9	10049870,8	13616793,2	11033018,1	13456367,0
частка підприємств у загальній кількості суб'єктів господарювання, %	93,6	93,5	90,8	90,8	99,2	99,1

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6	7
у т.ч. великі	1401596,8	1742507,9	3626388,0	5140366,8	4024267,1	4796986,4
середні	1396364,3	1723151,5	4359362,1	5900055,0	4906839,0	5990514,3
малі	568267,1	705000,5	2064120,7	2576371,4	2101912,0	2668866,3
з них: мікро-підприємства	181903,1	230729,3	704885,6	862346,3	672875,8	872356,5
<i>ФОП – усього:</i>	<i>230418,2</i>	<i>289042,3</i>	<i>1012426,3</i>	<i>1373018,7</i>	<i>86857,5</i>	<i>118527,8</i>
<i>частка ФОП у загальній кількості суб'єктів господарювання, %</i>	<i>6,4</i>	<i>6,5</i>	<i>9,2</i>	<i>9,2</i>	<i>0,8</i>	<i>0,9</i>
у т.ч.: суб'єкти середнього підприємництва;	19487,5	12742,7	25314,1	31795,7	31774,5	42150,0
суб'єкти малого підприємництва;	210930,7	276299,6	987112,2	1341223,0	55083,0	76377,8
з них: суб'єкти мікро- підприємництва;	190055,3	255906,0	947155,1	1291192,4	31158,1	44290,9
Обсяг реалізованої продукції на 1-го працівника, тис.грн./кількість осіб	406,6	479,8	517,4	523,5	628,1	863,1
<i>підприємства – усього</i>	<i>429,6</i>	<i>517,5</i>	<i>554,7</i>	<i>555,9</i>	<i>673,4</i>	<i>892,9</i>
у т.ч. великі	583,9	725,1	708,9	720,5	909,9	1201,7
середні	411,6	494,4	563,2	552,3	639,4	833,1
малі	278,1	302,1	344,7	354,3	445,4	639,1
з них: мікро-підприємства	238,1	250,6	288,7	294,3	368,2	523,1
<i>ФОП – усього:</i>	<i>228,3</i>	<i>202,0</i>	<i>246,1</i>	<i>286,0</i>	<i>318,7</i>	<i>602,7</i>
у т.ч.:						
суб'єкти середнього підприємництва;	969,5	542,1	298,5	498,3	184,1	563,6
суб'єкти малого підприємництва;	213,2	195,2	243,9	276,7	329,8	604,4
з них: суб'єкти мікропідприємства;	207,7	195,7	268,9	305,3	380,5	639,1

Джерело: таблиці складено авторами за даними [10]

З даної таблиці ми бачимо, що середній та малий бізнес в Україні представлений різними за розмірами суб'єктами підприємницької діяльності від середніх малих та мікро-підприємств до середнього та малого підприємництва організованого фізичними особами підприємцями (ФОП), а також, що мікробізнес виявився найбільш життєздатним та спроможним до самовідновлення в кризових ситуаціях.

Як зазначалося в Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [11] «...мале і середнє підприємництво в Україні тривалий час функціонує в складних умовах соціально-економічного розвитку ще в 2014 році в Україні розпочалася третя економічна криза (втретє за історію незалежності країни), спричинена геополітичним конфліктом (тимчасовою окупацією території України внаслідок збройної агресії російської федерації та проведення антитерористичної операції), що призвела до руйнування виробничих потужностей та транспортної інфраструктури, втрати міжгалузевих і логістичних зв'язків, ускладнення міжнародних відносин, недоступності енергетичної сировини (вугілля), суттєвого зростання інвестиційних ризиків та негативних очікувань населення. Також значний негативний вплив мали і накопичені системні диспропорції, що призвело до девальваційних та інфляційних процесів».

Ці ж проблеми ще більше загострилися після початку повномасштабного вторгнення рф на територію України. Негативний вплив кожної нової хвилі агресії прослідковується у динамічних змінах основних показників розвитку МСБ. З таблиці 1 видно, що як у 2014 р., так і у 2022 р. напад на Україну спричинив втрату територій, руйнування підприємств і загалом бізнес середовища, що негативно відобразилося на усіх показниках діяльності суб'єктів підприємницької діяльності: скорочення їх чисельності, втрата людського ресурсу, зменшення обсягів реалізації, а отже й обсягів виробництва і прибутку та податкових платежів до бюджету.

Оскільки за показниками кількості, зайнятості та обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) мале і середнє підприємництво займає вагоме місце в національній економіці, то зі сторони держави спостерігається постійний інтерес до розвитку цього бізнес-прошарку, прослідковуються послідовні кроки, що спрямовані на інституційне забезпечення розвитку й підтримку малого і середнього підприємництва. Саме швидке реагування урядів на зміни в бізнес середовищі, що були викликані війною, прийняття ефективних рішень з регулювання податкових взаємовідносин між бізнесом та державою стали запорукою виживання у складних кризових умовах і основою відродження втрачених бізнесів, їх перенесення на інші більш безпечні території тощо.

І сьогодні фінансова підтримка підприємництва сприяє стійкості та відновленню економіки в умовах війни. «Власна справа» – один із найпопулярніших проєктів у рамках урядової програми у 2022–2024 роках. Ця програма – компонента урядового проєкту «єРобота», що – стартувала у липні 2022 року для підтримки мікро– та малого бізнесу та є інструментом реалізації державної політики «Зроблено в Україні», що має на меті залучення інвестицій для розвитку українських виробників, збільшення виробництва продукції із високою доданою вартістю та стимулювання попиту на українські товари.

За програмою «Власна справа» підприємці можуть отримати гранти від 50 до 250 тис. грн та створити чи розширити власний бізнес. Головною метою цієї урядової програми є створення нових робочих місць та започаткування чи розширення власного бізнесу. З моменту запуску програми вже понад 14 тис. українців стали її переможцями та отримали можливість розпочати чи розширити свій бізнес. Кошти за програмою «Власна справа» можна витратити на придбання обладнання, закупівлю сировини, сплату оренди, послуги маркетингу та реклами, комерційної концесії, лізингу. Держава інвестує в розвиток бізнесу через гранти 3,5 млрд грн. всі можливості програми, умови та алгоритми отримання гранту, інструкції для заповнення бізнес-плану та поточні результати програми відтепер зібрані на окремій лендінг-сторінці від Мінекономіки України за посиланням – <https://vlasnaspravagrant.com.ua> [12].

Таким чином уряд одночасно підтримує розвиток бізнесу і бореться з безробіттям. Держава через грантові програми активно стимулює започаткування та розвиток бізнесу, зокрема, надає інклюзивну грантову підтримку агровиборникам та компенсацію вартості при купівлі вітчизняної сільгосптехніки для відновлення сільського господарства України. Так, зокрема, з початку дії програми «Власна справа» 251 сільгоспвиробник отримав майже 1,17 млрд грн грантової допомоги. Важливим є те, що частина цих коштів повертається до бюджету через сплату податків.

Наразі відбувається спрощення регулювання бізнесу, що є особливо важливим під час війни й дозволяє підтримувати економічну активність МСБ. Про це свідчить той факт, що станом на початок 2025 року проведено 19 засідань Міжвідомчої робочої групи, на яких розглянуто 1323 інструменти державного регулювання господарської діяльності 20 центральних органів виконавчої влади; переглянуто 6 сфер державного контролю з питань перевезень вантажів та пасажирів морським, річковим, залізничним, автомобільним, авіа транспортом, поштового зв'язку. За результатами роботи цієї групи близько третини з переглянутих інструментів визнано такими, що мають бути скасованими, по інших необхідно провести роботу з реінжинірингу та цифровізації. Станом на початок 2025 року прийнято 46 нормативно-правових актів щодо скасування 133 інструментів державного регулювання бізнесу [13]. Це свідчить про послідовність ініціатив з дерегуляції бізнесу, спрямованих на мінімізацію бюрократичних перешкод, що має вирішальне значення для підтримки економічної активності бізнес-структур.

Також, сьогодні не зважаючи на війну, відбувається сприяння державою збільшенню інвестицій через нові інструменти розвитку економічної політики держави «Зроблено в Україні», зокрема через інструменти підтримки бізнесу як: Програма «Доступні кредити 5–7–9 %»; Програма компенсацій аграріям за придбання техніки та обладнання українського виробництва; Програма компенсації 15% вартості (без ПДВ) за придбання енергетичного, будівельного, колісного та спеціального обладнання українського виробництва; Грантова програма на розвиток переробних підприємств; Грантова програма «Власна справа»; Програма грантів для ветеранів та ветеранок, їхніх дружин і чоловіків; Програма доступного іпотечного кредитування «Оселя; Локалізація; Підтримка несировинного експорту; Розвиток індустріальних парків тощо. Більш докладний опис застосування цих інструментів викладено у таблиці 2.

Таблиця 2

Інструменти підтримки державною бізнесу України в умовах війни

Інструмент	Короткий опис
1	2
Програма «Доступні кредити 5–7–9 %»	Фокус програми сконцентровано на інвестиційних цілях. Крім того, вона дозволяє бізнесу та населенню відновлювати власні енергетичні спроможності. Бізнес може коштом програми придбати та встановити електрогенераційні установки на газу. Сума пільгового кредиту – до 150 млн грн, строк кредитування – до 10 років. Також ця програма діє для ОСББ та ЖБК де сума кредиту може складати до 5 млн грн терміном до 5 років під 7%.

1	2
<i>Програма компенсацій аграріям за придбання техніки та обладнання українського виробництва</i>	Держава через уповноважені банки компенсує аграріям, які купують техніку та обладнання українського виробництва до 25% їх вартості. При цьому локалізація виробництва такої техніки чи обладнання має перевищувати 60%.
<i>Програма компенсації 15% вартості (без ПДВ) за придбання енергетичного, будівельного, колісного та спеціального обладнання українського виробництва</i>	Покупці, придбавши енергетичну, будівельну, колісну техніку та спеціальне обладнання українського виробництва через уповноважені банки, можуть отримати від держави компенсацію 15% від вартості без ПДВ. Виробники з рівнем локалізації не менше 40% подають заявки до Мінекономіки для включення їхньої продукції до відповідного переліку.
<i>Грантова програма на розвиток переробних підприємств</i>	Для переробних підприємств надають гранти на суму до 8 млн грн в розмірі до 50% вартості проєкту з розвитку переробки, а для підприємств звільнених територій чи виробників дронів – до 80%.
<i>Грантова програма «Власна справа»</i>	Підприємці можуть отримати гранти на відкриття чи розвиток власної справи за умови створення нових робочих місць. Кошти можуть бути використані, зокрема, на придбання обладнання, закупівлю сировини, оренду приміщення тощо
<i>Програма грантів для ветеранів та ветеранок, їхніх дружин і чоловіків</i>	Ветерани та ветеранки, їхні дружини чи чоловіки можуть отримати грант до 1 млн грн чи до 500 тисяч відповідно на старт або розвиток бізнесу. Умови програми також передбачають створення нових робочих місць.
<i>Програма доступного іпотечного кредитування «Оселя»</i>	Програма передбачає надання пільгових кредитів для військовослужбовців та силовиків, медичних педагогічних та науково-педагогічних працівників під 3% річних. Для інших громадян, які не мають власного житла, або потребують покращання житлових умов – під 7%. Ця програма виконує не лише соціальну функцію, але і стимулює розвиток будівництва, виробництва будівельних матеріалів та супутніх галузей.
<i>Локалізація</i>	При закупівлях через тендерні процедури міського транспорту, комунальної техніки, залізничного транспорту і продукції енергетичного машинобудування вимагається не менше 20% української складової. Уряд планує і надалі розширювати вимоги до локалізації на нові категорії товарів, в тому числі на оборонні закупівлі
<i>Підтримка несировинного експорту</i>	Експортно-кредитне агентство України підтримує несировинний експорт. В середньому одна гривня страхової відповідальності ЕКА приносить більше 11 грн майбутньої експортної виручки.
<i>Розвиток індустріальних парків</i>	Програма передбачає фінансування до 150 мільйонів гривень для забезпечення будівництва необхідної інфраструктури Індустріальних парків. Кошти надаються на безповоротній основі, покриваючи до 50% кошторисної вартості робіт, таких як облаштування території або будівництво інженерно-транспортної інфраструктури. Також програма передбачає компенсацію до 50% вартості приєднання до електромереж. Для деокупованих територій держава покриває 80% вартості

Джерело: складено авторами за даними [14]

Таким чином ми бачимо, що в надскладних умовах війни, держава робить вагомі кроки, що спрямовані на підтримку бізнесу, й лівова частка зробленого спрямована на підтримку саме МСБ. Тобто одним із головних пріоритетів держави є підтримка мікро-, малого та середнього бізнесу завдяки розвитку державних грантових і кредитних програм. Постійно розширюються можливості програми «Зроблено в Україні», яка спрямована на підтримку вітчизняних виробників. Також, держава продовжує політику дерегуляції, що сприятиме підвищенню ділової активності. Загалом основні напрямки державного регулювання МСБ можна представити наступним чином (рис. 1)

Важливість розвитку МСБ в країні пояснюється не тільки задля забезпечення зайнятості населення, особливо в нестабільних економічних умовах, але й тим, що діяльність суб'єктів МСБ відіграє важливу бюджетотворюючу роль, тобто сприяє наповненню державного бюджету податками та платежами. Великий бізнес, хоча і приносить значну частину доходу бюджету, проте займає меншу нішу у таких надходженнях, порівняно з МСБ, який відповідно до планових показників Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року має складати 74% [15].

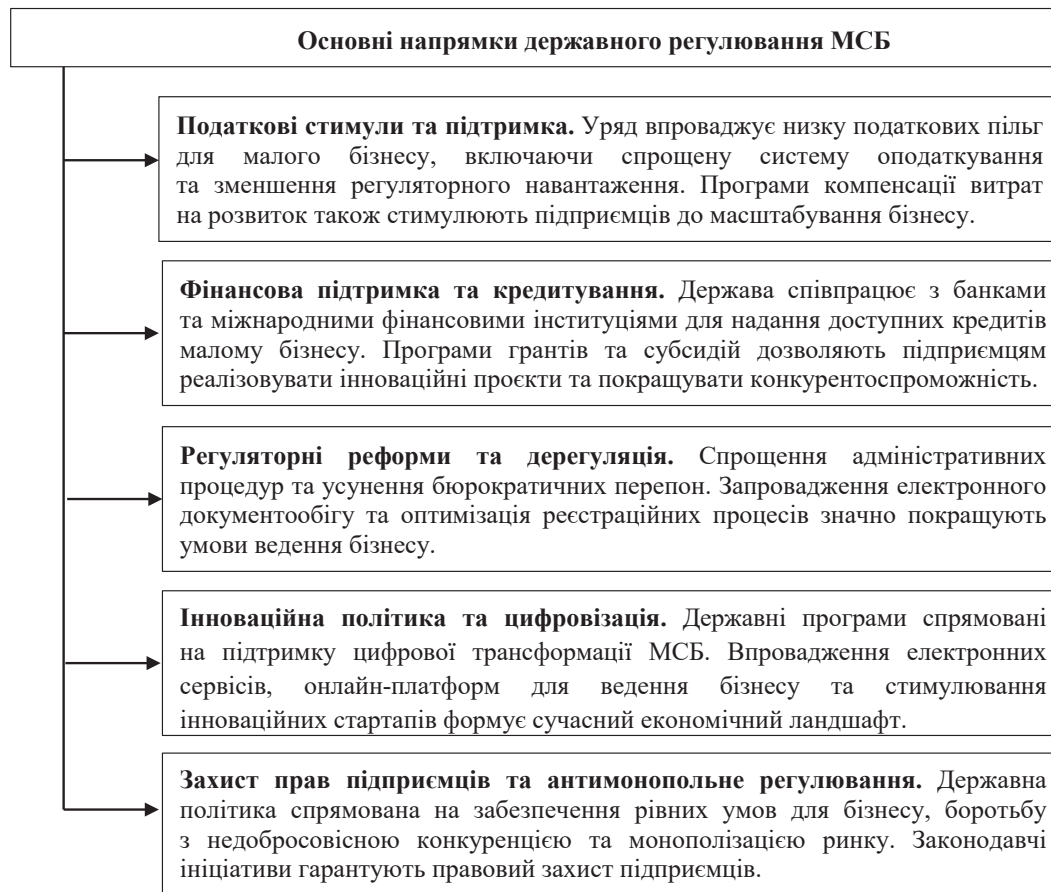

Рис. 1. Основні напрямки державного регулювання МСБ

Джерело: складено авторами

Вважаємо, що наразі необхідно розмежувати державні регуляторні дії, механізми й інструменти державної підтримки й оподаткування на такі, що є актуальними під час війни (табл. 3) та після її закінчення, коли постане питання відродження й відбудови країни (табл.4).

Таблиця 3

Державне регулювання й оподаткування розвитку МСБ під час війни

Механізми державного регулювання		Інструменти оподаткування	
1	2	3	4
Дерегуляція та спрощення:	На початку повномасштабного вторгнення було запроваджено значне спрощення дозвільних процедур, мінімізація перевірок для бізнесу, «кредитні канікули» для позичальників, що дозволило МСБ виживати в умовах невизначеності	Тимчасові спрощення	На початковому етапі війни (до липня 2023 року) було запроваджено тимчасову можливість переходу на спрощену систему оподаткування зі ставкою 2% від доходу для великих підприємств, що дозволило зберегти бізнес-активність. Ця пільга була скасована, але демонструє гнучкість системи.
Екстрена підтримка логістики	Запровадження «Шляхів солідарності» з ЄС для експорту зерна та інших вантажів через західні кордони, розвиток нових логістичних маршрутів	Особливості для платників єдиного податку 1–4 груп	Збереження спеціального режиму оподаткування сільськогосподарських товаровиробників (податок з площі угідь). Важливо, що було врегульовано питання несплати податку за заміновані або окуповані землі.

Продовження таблиці 3

1	2	3	4
Адаптація земельних відносин	Тимчасові зміни у правилах оренди земель, використання земель сільськогосподарського призначення, що були заміновані або знаходились на окупованих територіях.	Мінімальне податкове зобов'язання (МПЗ)	Було адаптовано для територій, де велися бойові дії або які були тимчасово окуповані. За ці періоди МПЗ не нараховується та не сплачується.
Державний аграрний реєстр (ДАР)	Його активне впровадження стало ключовим інструментом для ідентифікації аграріїв та забезпечення їхнього доступу до програм державної та міжнародної підтримки.	Податкові перевірки	Мораторій на податкові перевірки для певних категорій платників податків.
		ПДВ:	Зберігався механізм відшкодування ПДВ для експортерів, що є критично важливим для аграрного сектору.

Джерело: складено авторами

Таблиця 4

Регулювання й оподаткування МСБ В період повосного відновлення

Механізми державного регулювання		Інструменти оподаткування	
Фінансова підтримка	Грантові програми («єРобота» через «Дію»): Гранти на створення/розвиток власної справи, цільова підтримка для відновлення та розвитку нових ніш.	Збереження ключових податкових режимів	Основні засади оподаткування МСБ, зокрема єдиний податок 1–4 групи, мають бути збережені як стимулюючий фактор
	Пільгові кредити («Доступні кредити 5–7–9 %»): Продовження та адаптація цієї програми з акцентом на довгострокові інвестиції в аграрний сектор, відновлення активів та будівництво нової інфраструктури (елеватори, переробні цехи).		
Земельні відносини:	Компенсаційні програми: Компенсація за розмінування с.-г. земель, часткова компенсація вартості придбаної с.-г. техніки українського виробництва, а також дотації на гектар та на голову худоби.	Цільові податкові стимули:	Запровадження нових, тимчасових податкових пільг для підприємств, які інвестують у: Відбудову та модернізацію: Наприклад, звільнення від ПДВ та/або податку на прибуток для інвестицій у нове обладнання, будівництво об'єктів переробки. Впровадження AgTech: Податкові пільги для МСБ, які купують або розробляють сучасні аграрні технології Деокуповані та прифронтові території: Спеціальні податкові режими або значні знижки для стимулювання повернення та розвитку бізнесу в цих регіонах. Екологічні інновації: Податкові стимули для бізнесу, що впроваджує «зелені» технології (відновлювана енергетика, ресурсозбереження).
	Залучення міжнародної допомоги: Координація та ефективне розподілення коштів від міжнародних партнерів (Світовий банк, ЄБРР, USAID, FAO, інші донори) на відновлення агросектору.		
	Системне розмінування: Розробка та реалізація довгострокових державних програм гуманітарного розмінування с.-г. угідь, що є критичним для повернення земель до обігу		
Відновлення прав власності користування	Юридичне врегулювання питань щодо земель, що перебували під окупацією, були пошкоджені або знищені	Адаптація МПЗ	Продовження адаптації МПЗ до реалій, зокрема для земель, що вимагають тривалого періоду розмінування та відновлення родючості
Інфраструктурне відновлення	Логістика: Державне стимулювання відновлення та розвитку транспортної інфраструктури, створення логістичних хабів. Енергетична інфраструктура: Підтримка проєктів з децентралізації енергопостачання, впровадження відновлювальних джерел енергії		
Кадрове забезпечення:	Розробка державних програм з перекваліфікації та підтримки ветеранів, внутрішньо переміщених осіб для залучення їх до бізнесу.		
Державно-приватне партнерство (ППП)	Активне залучення приватного капіталу та ефективності до масштабних проєктів будівництва та відновлення інфраструктури, у т.ч. соціальної.	Стимулювання зайнятості:	Можливі податкові пільги для роботодавців, які створюють нові робочі місця, особливо для ветеранів та ВПО.

Джерело: складено авторами

Безперечно військові дії кардинально змінили ландшафт розвитку вітчизняного бізнесу, включаючи й МСБ, що призвело до зміни державних підходів до регулювання економічних процесів, змусивши державу швидко адаптуватися до нових реалій, а також чітко визначитися з тим, яким чином діяти в повоєнний період. Загалом державна регуляторна та податкова політика під час війни та у період відновлення спрямована на підтримку життєздатності бізнесу та стимулювання економічного зростання.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Державне регулювання малого та середнього бізнесу в Україні переживає суттєві трансформації. Попри виклики, пов'язані з економічними кризами та геополітичною нестабільністю, уряд продовжує впроваджувати реформи, спрямовані на підтримку підприємництва. Важливо, щоб подальші ініціативи враховували сучасні виклики та забезпечували стабільне середовище для розвитку малого бізнесу.

Державне регулювання та оподаткування малого та середнього бізнесу (МСБ) в аграрному секторі України у часи війни та повоєнного відновлення є критично важливим для забезпечення продовольчої безпеки, економічної стабільності та відбудови країни. Цей період вимагає гнучких, цільових та інноваційних підходів від держави.

Державне регулювання та оподаткування МСБ України в умовах війни та повоєнного відновлення є динамічною системою, що постійно адаптується. Основні вектори які вимагають постійної уваги науковців – це спрощення та дерегуляція (для виживання), цільова фінансова підтримка (для відновлення та розвитку), адаптація податкового законодавства (для стимулювання зростання) та залучення державно-приватного партнерства (для масштабних проєктів відбудови). Це має забезпечити не просто відновлення, а модернізацію та підвищення стійкості українського МСБ протягом найближчого часу.

Список використаних джерел:

1. Verbivska L., Lagodienko V., Filyppova S., Papaika O., Malin O., Neustroiev Y. Regulatory Policy of the Entrepreneurship Development as a Dominant of Economic Security of the National Economy. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2022. Vol.12 (5). P. 543–552.
2. Verbivska L., Zhuk O., Ievsieieva O., Kuchmiiova T., Saienko V. The role of e-commerce in stimulating innovative business development in the conditions of European integration. *Financial and credit activity-problems of theory and practice*. 2023. Vol.3 (50). P. 330–340.
3. Гудзевич Ю. І. Роль консалтингових компаній у забезпеченні ефективного податкового планування для малого та середнього бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-62> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3954/3878>
4. Стащук О., Бояр А., Дзямулич М. Специфіка формування податкової політики при розробці вуглецевого податку. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. С. 125–131
5. Дзямулич М. І. Особливості страхування інвестиційних проєктів в умовах нестабільності фінансових ринків. *Економічний форум*. 2011. № 1. С. 185–189.
6. Дзямулич М. І., Чиж Н. М. Інфляційне таргетування та можливість його застосування в Україні. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. 2015. № 12 (45). Ч. 3. С. 83–88.
7. Турецков Т. Є. Державне регулювання малого та середнього підприємництва в умовах європейської інтеграції: регіональний аспект: дис. ...канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Донецький держ. ун-т упр. К., 2020. 299 с.
8. Стешенко О. О. Державне регулювання розвитку малого бізнесу в сучасних умовах. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Вип. 3 (08). С. 82–88.
9. Пілевич Д. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 3 (27). С. 110–122. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-3\(27\)-110-122](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-3(27)-110-122) URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/252938>
10. Показники діяльності суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва (2010–2023) // Веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017р. № 504-р . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-p#n8>
12. Мінекономіки запустили сайт про урядову грантову програму «Власна справа» / Кабінет Міністрів України: урядовий портал: веб-сайт. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-zapustyly-sait-pro-uridovu-hrantovu-prohramu-vlasna-sprava>
13. Інформація про реформу розвитку підприємництва / Міністерство економіки України: веб-сайт. 2025. URL: <https://surli.cc/jziusr>
14. Зроблено в Україні / Міністерство економіки України: веб-сайт. 2025. URL: <https://surli.li/qhkyrc>
15. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text>
16. Інструменти підтримки бізнесу у воєнний час. Грудень 2024 р. Національний інститут стратегічних досліджень: резюме. 2025. URL: <https://surli.li/hjzsla>

References:

1. Verbivska, L., Lagodiienko, V., Filyppova, S., Papaika, O., Malin, O., & Neustroiev, Y. (2022). Regulatory Policy of the Entrepreneurship Development as a Dominant of Economic Security of the National Economy. *International Journal of Safety and Security Engineering*, vol. 12 (5), pp. 543–552.
2. Verbivska, L., Zhuk, O., Ievsieieva, O., Kuchmiiova, T., & Saienko, V. (2023). The role of e-commerce in stimulating innovative business development in the conditions of European integration. *Financial and credit activity-problems of theory and practice*, vol. 3 (50), pp. 330–340.
3. Gudzevych Y. I (2024) Rol' konsal'tynhovykh kompaniy u zabezpechenni efektyvnoho podatkovoho planuvannya dlya maloho ta seredn'oho biznesu. [The role of consulting companies in ensuring effective tax planning for small and medium-sized businesses]. *Ekonomika ta suspil'stvo* [Economy and Society]. Issue 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-62> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3954/3878>
4. Stashchuk, O., Boiar, A., & Dziamulych, M. (2021). Spetsyfika formuvannya podatkovoi polityky pry rozrobtsi vuhletsevoho podatku [The specifics of tax policy formation in the development of a carbon tax]. *Ekonomka ta suspil'stvo* [Economy and society], vol. 31 [in Ukrainian].
5. Dziamulych, M. I. (2011). Osoblyvosti strakhuvannya investytsiinykh proektiv v umovakh nestabilnosti finansovykh ryнкiv [Peculiarities of insurance of investment projects in conditions of instability of financial markets]. *Ekonomichnyi forum*. [Economic Forum], vol. 1, pp. 185–189. [in Ukrainian].
6. Dziamulych, M. I., & Chyzh, N. M. (2015). Inflatsiine targetuvannya ta mozhlyvist ioho zastosuvannya v Ukraini [Inflation targeting and the possibility of its application in Ukraine]. *Ekonomichni nauky. Seria "Oblik i finans*. [Economic sciences. Series "Accounting and finance"], vol. 12 (45), part 3, pp. 83–88. [in Ukrainian].
7. Turetskov T. E (2020) Derzhavne rehulyuvannya maloho ta seredn'oho pidpryyemnytstva v umovakh yevropeys'koyi intehtatsiyi: rehional'nyy aspekt: Cand. Sci. diss. z derzh. upr. : 25.00.02 [State regulation of small and medium-sized businesses in the context of European integration: regional aspect: Cand. Sci. diss. in public administration: 25.00.02] State University of Public Administration. Donetsk. 299 p. [in Ukrainian].
8. Steshenko O. O (2018) Derzhavne rehulyuvannya rozvytku maloho biznesu v suchasnykh umovakh. [State regulation of small business development in modern conditions]. *Pryazovs'ky ekonomichnyy visnyk*. [Azov Economic Bulletin]. Issue 3 (08). P. 82–88. [in Ukrainian].
9. Pilevich D. (2022) Derzhavna pidtrymka rozvytku maloho biznesu v Ukrayini. [State support for small business development in Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya* [Problems and prospects of economy and management], No. 3 (27). P. 110–122. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-3\(27\)-110-122](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-3(27)-110-122) URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/252938> [in Ukrainian].
10. State Statistics Service of Ukraine(2024) Pokaznyky diyal'nosti sub'yektiv velykoho, seredn'oho, maloho ta mikropidpryyemnytstva (2010–2023) [Indicators of the activities of large, medium, small and micro-enterprises (2010–2023)]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017) Stratehiya rozvytku maloho i seredn'oho pidpryyemnytstva v Ukrayini na period do 2020 roku : Rozporyadzhennya [Strategy for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine for the period up to 2020: Order]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-p#n8> [in Ukrainian].
12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024). Minekonomiky zapustyly sayt pro uryadovu hrantovu prohramu "Vlasna sprava" [The Ministry of Economy launched a website about the government grant program "Own Business"]. URL: <https://surl.li/kscvmw> [in Ukrainian].
13. Ministry of Economy of Ukraine (2025) Informatsiya pro reformu rozvytku pidpryyemnytstva [Information on the reform of entrepreneurship development]. URL: <https://surl.li/bnbdwl> [in Ukrainian].
14. Ministry of Economy of Ukraine (2025) Zrobleno v Ukrayini [Made in Ukraine]. URL: <https://surl.li/oooimb> [in Ukrainian].
15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024) Stratehiya vidnovlennya, staloho rozvytku ta tsyfrovoyi transformatsiyi maloho i seredn'oho pidpryyemnytstva na period do 2027 roku: Rozporyadzhennya [Strategy for the recovery, sustainable development and digital transformation of small and medium-sized businesses for the period until 2027: Order] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
16. National Institute for Strategic Studies: summary (2025) Instrumenty pidtrymky biznesu u voyenny chas. Hruden' 2024 r. [Tools for supporting business in wartime. December 2024]. URL: <https://surl.li/jqyuen> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 01.08.2025

Дата прийняття статті: 22.08.2025

Опубліковано: 16.09.2025